

MIHAI EMINESCU - HOUSES, FACES AND IMAGININGS BEYOND HIS OWN MYTH

Diana Câmpan

Assoc. Prof., PhD., "1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia

Abstract: This essay analyses several perspectives on the re-evaluation of Mihai Eminescu's personality during his own destiny inside the literary history he was part of. Our intention is to focus on several elements of the romantic destiny and to bring back to the attention of the researchers some characteristics of his personality, temperament and places the poet has sought as some protective places in which he can particularly live in his romantic manner. We will discover, once more, the so-called „myth of solitude” as a sign of Mihai Eminescu's cultural nobility. We have many instruments approved in this sense, given by the numerous consecrated literary histories (from G. Călinescu or Edgar Papu to Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Petru Creţia or Eugen Simion). Still, Eminescu as a "Concept" is due to be redefined and refreshed with new instruments, including memories, letters, diaries of his contemporary friends.

Keywords:

Este foarte adevărat că anii din urmă au propus o reevaluare tranşantă a supramiturilor construite de jur-împrejurul imaginarului poetic eminescian, inclusiv o abordare *pluri-* şi *inter-*disciplinară a reperelor destinale mai puţin aşezate în vizorul hermeneutic. Constatăm, totuşi, că atenţia multor exegeţi contemporani evită popasul asupra semnelor destinului eminescian, *Omul* pierzându-se, programatic parcă, în spatele *Artistului*, definitiv şi fără drept de reconcilierii. Cîteva consideraţii se impun în această direcţie. Nu putem evita, spre exemplu, discutarea unei stranii obişnuinţe, devenită cutumă a celor tentaţi să prezinte complexa personalitate a scriitorului Mihai Eminescu, de a accentua, cu marcaje analitice puternice, sintagmele unei personalităţi cu predilecţie spre periferic, expusă unor mai vechi incertitudini destinale (semnalate de numeroşi monografi) care au sortit fiinţa epidermică a poetului la căderi sociale aproape ritualice, completate, fatalmente, cu dezechilibrele conştiinţei, marcată, dramatic!, de complexe, angoase, melancolii maladeve şi predispoziţii la a percepe nemediat brutalitatea preajmei, fără nuanţări şi fără şansa eliberării din substratul profan.

Incontestabil, utilul şi practicul nu se pliază pe sensibil şi imaginar, iar această incompatibilitate a tentat exegeţii şi istoricii literari să de-mitizeze şi, pe alocuri, să re-mitizeze, în coduri diferite, destinul mundan şi, respectiv, palierele creaţiei eminesciene. Nu de puţine ori, radicalismul demitizării a spulberat unitatea în diversitate a produsului cultural moştenit, însoţită fiind această de-mitizare de o nefirească şi păguboasă lene de a aşeza altceva credibil în locul pustiit prin critica acerbă a unor aspecte ale vieţii sau ale operei eminesciene. Ne-am trezit că vehiculăm ostentativ o imagine-surogat a poetului însuşi, radical interpretată, ascunsă sub variate măşti adaptative, aşa încît nu ne miră faptul că, pentru receptorul de literatură contemporan, devin obligatorii cîteva exerciţiile de decriptare în cheie personală a operei, precum şi un gest hermeneutic comparatist, orientat spre cernerea luminilor de umbrele aruncate, din belşug, asupra poetului naţional. Desigur, deţinem, în cultura naţională, numeroase instrumente avizate în acest sens, date de paginile de istorie şi hermeneutică literară consacrate, cele ale maeştrilor (de la G. Călinescu, Petru Creţia sau Edgar Papu, pînă la Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Ioana Em. Petrescu sau Eugen Simion). Istoriile literare canonice, sedimentate pe constructe mai largi, ce ţin de epocă, mentalităţi,

curente și orientări literare, oferă, la o analiză atentă, un *concept Eminescu*. Dar un *concept* care se cere, periodic, revizitat. Constatăm însă că, prea tentați să aplicăm operei analize plurale, scoatem din circuit și din sistemul de referință semnele *Omului Mihai Eminescu*. Nu ne mirăm, atunci, că generațiile tinere primesc, *grosso modo*, imaginea unui personaj mai degrabă confecționat din imagini disparate, preluate din exegeze, nicidecum fidele *trăitorului*: îl înghesuim, cu alte cuvinte, între tipare false, îi contrafacem autenticitatea și, implicit, îi prăbușim mitul personal.

Cu intenția de a sensibiliza cititorii asupra acestui aspect, ne propunem, în cele ce urmează, să readucem în centrul de interes imaginea concretă a *simplității* și *acurateții Omului Mihai Eminescu*, așa cum răzbate ea, fără mediatori, dinspre mărturisirile contemporanilor săi, prieteni, cunoscuți, colaboratori sau personaje vremelnice întâlnite de poet, fie în țară, fie în perioada studiilor vieneze sau berlineze. Multe aspecte ale vieții reale a poetului par să fie de natură a-i reacheza mitul pe un făgaș mult diferit de regimul grăbit al prejudecăților (post)moderne. Dintre acestea, de interes ni se par, spre exemplu, paginile memorialistice care refac *chipul-fără-de-măști* al poetului - cu multiplele sale ipostazieri în funcție de contextele grave sau de stările ludice pe care le traversează -, precum și cele care surprind toposurile privilegiate pe care poetul le-a acceptat ca spații compensative, *spațiile trăit* la modul personalizat. Din capul locului, semnalăm faptul că deopotrivă chipul, casa și gesturile ori stările privilegiate converg, indubitabil, spre un cod absolut și absolutizant, căruia Eminescu i-a conferit statut de supra-mit personal: *solitudinea*. Și nu ne referim, aici, doar la romantica evadare a eului spre periferic sau exotic, ci la întoarcerea către sine, la solitudinea ritualică și ceremonială, cu funcție curativă. Recunoașterea personalității „ne-pereche” nu se poate face, altminteri, în niciun registru al culturii. Ca să înțelegi vîrfurile, este obligatorie o percepție corectă a temeliiilor.

Probabil că primele mărturii-efigie despre Eminescu sunt cele care îl surprind în anii marilor sale peregrinări prin țară, fie la Blaj (după moartea profesorului Aron Pumnul, cu intenția de a-și continua studiile și de a-și finaliza examenele nepromovate la Cernăuți), fie în deplasările cu trupele de teatru Tardini-Vlădicescu, Pascaly sau Iorgu Caragiale. Adolescența timpurie este remarcată, de absolut toți cei care păstrează imaginea tînarului poet, ca perioadă a simplității și a penuriei materiale, asociată, însă, cu un stil de viață orientat spre camuflarea lipsurilor printr-un soi de frumusețe exterioară neartificializată, necosmetizată, completată cu o preferință căutată pentru natural și rustic. Deși imaginea poetului-adolescent răzbate, din amintirile prietenilor, însoțită de o undă de amărăciune dată de dramatica incompatibilitate dintre expectațiile tînarului supradotat și limitele posibilității materiale, trebuie să semnalăm, totuși, faptul că istoriile literare ar trebui să păstreze, cu celeritate, imaginea princiară, gesturile de frondă, dar și aplecarea sa spre ritmurile clasice ale vieții, de vreme ce dezordinea exterioară este anihilată de perfectă orînduire interioară a canonului cultural, dublată de inteligența imperturbabilă, atipică, pe care i-o semnalează apropiații, chiar dacă, adesea, o fac cu un ușor complex de inferioritate.

La sosirea în Blaj, Eminescu avea, deja, o anume faimă, dobîndită după publicarea unor poezii în revista *Familia*, gest de recunoaștere peste care tinerii blăjeni nu pot trece, venerînd chiar ideea de a avea un atare coleg. **Ștefan Cacoveanu**, seminarist, și el, la Blaj, în ultimul an, l-a găzduit pe Eminescu aproape două luni, în 1866, la venirea acestuia în micul oraș. Privirea atentă a seminaristului Ștefan Cacoveanu (viitor scriitor și el), prieten de cursă lungă cu Eminescu, surprinde detalii puternice privitoare la chipul poetului și, mai ales, la temperamentul acestuia, spirit colocvial și pertinent: „Doritor de a-l cunoaște, am ieșit în piața de dinaintea gimnaziului, locul de întîlnire al studenților. Aici i-am făcut cunoștința. Era un tînar între 16 și 17 ani, de statură mijlocie, frumos și roșcovan. Avea un păr negru dat îndărăt și lung, părea a nu fi tuns de ani de zile. Era într-un surtuc de peruvian negru, ros, scurt în mîneci și rupt în coate; în niște pantaloni de altă culoare (gălbui mi se pare), scurți, de

i se vedea de sub ei pînă la înfășurări ciobotele scîlciate și prăfuite. Pe cap purta deși era cald deja, căciulă neagră, grea, săoasă, de miel. Nu știu cum să îmi explic împrejurarea că acest exterior neglijat nu era bătător la ochi. Poate fiindcă la Blaj, unde studia sărăcimea, se aflau încă mulți ca el, rău situați și îmbrăcați, și apoi, la un talent așa de mare cum îl țineam noi, ni se părea cumva naturală această lăpădare de sine... (...). Nu bea, nu fuma, nu juca cărți, era ca o fată mare. Cînd se încingea însă cîte o discuție, și aceasta era rar, lua parte cu plăcere; dar adesea era de altă părere, pe care și-o apăra vorbind cu siguranță, parcă ar fi cetit din carte. Se vedea că ieșise din biblioteca Pumnului, unde studia în bună voie, după placul inimii, fără a fi conturbat de cineva.”¹

De la același Ștefan Cacoveanu, doar doi ani mai tîrziu, ne parvine *imaginea-punte* spre maturitate: „Eminescu la 1868-1869 era un tînăr cam de 19 ani: statură de mijloc, bine legat. Frunte naltă, trăsuri frumoase și regulate, păr bogat și negru dat înapoi pe umere, cum poartă artiștii. Cu un cuvînt, un tip roșcovan foarte frumos. Mustățile și barba le rîdea. Cine a văzut portretul pus în fruntea romanului *Geniu pustiu* își poate face idee cum era Eminescu la 1868-1869. Acesta-i portretul lui de pe acele vremuri. Umbla încet și vorbea rar și dulce, pare că auzai o melodie. În vorbă nu se-mpiedica, nu se corija, se părea că spune un lucru învățat pe de rost. Pe stradă umbla foarte des fredonînd cu gîndul dus, și nu-i plăcea să-l deștepti din această reverie.”²

Tot din perioada scurtei sale șederi la Blaj, s-a păstrat imaginea unui Eminescu tentat de natural și simplitate în întregul comportament, nu din lipsă de educație ori din neatenție, ci dintr-un spirit ușor boem, la granița cu tentația rustică. Pentru **Iacob Onea**, seminarist la Blaj, în casa căruia a stat, pentru cîteva zile, în 1867, poetul are cîteva mărci vestimentare și comportamentale pe care i le vor sesiza, peste ani, inclusiv junimiștii, dar și prietenii vienezi. Nu este vorba despre un cod teatral al trăirii, ci de naturalețe și sfidare a artificiilor impuse de norme și dogme, sfidare potențată de fidelitatea față de principiul solitudinii melancolice, care se insinuase, deja, ca un supracod destinal generat de incompatibilitatea inteligenței lui atipice cu tot ceea ce era caduc și rutină: „Vestimente avea pantaloni și jiletcă de culoare surp și roc negru. De multe ori se culca noaptea îmbrăcat, deși în chilie nu era frig. Cînd se scula dimineața din pat, părul lui cel frumos negru, precum și rocul îi erau împestrițați cu fulgi de pene. Dar aceasta nu-l neliniștea, pentru că, deși în odaie era perie de vestimente, nu o folosea spre a se curăți, ci da numai de cîteva ori cu palma mîinii peste rog, și așa unii fulgi rămîneau toată ziua pe roc și în păr. Spălarea pe față îi era simplă. Se spăla numai cu o mînă. Da de 2-3 ori pe față cu puțină apă și era gata. La pieptănat de cele mai multe ori nu folosea peptenul, ci își făcea pepten din degetele ambelor mîini. Degetele le înfîgea în părul său cel mare și cu ajutorul lor îl dădea îndărăt. După aceea ieșea din odăița seminarului în piață, în frontul edificiului seminarului. Acolo se aflau precupețe care vindeau struguri. Eminescu de obicei cumpăra struguri, îi pune în pălărie, apoi, ținînd pălăria cu brațul stîng și un strugure în mîna dreaptă, pășea încet prin piața Blajului mîncînd din strugure. (...) Îi plăcea mult singurătatea și era mai mult melancolic.”³

Un alt coleg blăjan, **Petru Uilăcanu**, seminarist și el, devenit, peste ani, protopop de Reghin, surprinde situația incertă a șederii poetului la Blaj, lipsa de certitudine cu privire la traiul zilnic și, totuși, lipsa urmelor rele de pe chipul eminescian, de o seninătate mereu

¹ Ștefan Cacoveanu, *Eminescu la Blaj*, în vol. *Amintiri despre Eminescu*, ediție de Corneliu Remus-Cacoveanu, Editura Dacia, 2000 *apud* ****Mărturii despre Eminescu. Povestea unei vieți spusă de contemporani*. Selecție, note, cronologie și prefață de Cătălin Cioabă, HUMANITAS, 2013, p. 88-89.

² Ștefan Cacoveanu, *Eminescu la București, în anii 1868-1869*, *apud* ****Mărturii despre Eminescu. Povestea unei vieți spusă de contemporani*, ed. cit., p. 99.

³ Iacob Onea, *Eminescu în Blaj*, în *Tribuna*, XIX, nr. 45, 9/22 martie 1902, p. 1, *apud* ****Mărturii despre Eminescu. Povestea unei vieți spusă de contemporani*. Selecție, note, cronologie și prefață de Cătălin Cioabă, HUMANITAS, 2013, p. 75.

potențată prin zîmbet. Într-o scrisoare către un protopop, apărută în *Familia*, an XXXVIII, nr. 45, 10/23 noiembrie 1902, Petru Uilăcanu își amintește că „... Eminescu a venit la Blaj în primăvara anului 1902, când eu eram student de a V-a clasă gimnazială. A venit prin Bicaz cu moralistii de acolo Ioan Cotta și Teodor Cojocaru, și încă cu trăsura. Au descins toți trei la baci Bugneriu Văsălica (vlădicul), unde eram în cvartir și eu cu frații mei. (...) Era îmbrăcat în pantaloni negri și Kaiserroc și, dacă-mi aduc bine aminte, avea pe cap căciulă. Era de statură mijlocie, avea față surîzătoare, ochi negri scînteietori, sprîncene groase și păr negru, des; era om frumos și simpatic, nu vorbea multe și era mai mult serios. Cvartir nu avea, însă cvartirul principal îi era la baciul Bugneru, unde eram în cvartir și eu; mai mult mă întrețineam cu dînsul.”⁴

Pînă în ultimii ani de viață, cei marcați de contorsionările maladive ale ființei, chipul eminescian va păstra această aristocrație generată de contrastarea limpezimii luminoase a chipului cu lipsa de morgă și de rigoare în organizarea vestimentației. Neglijența rezonează, pînă la un punct, cu norma romanticului veșnic revoltat și nemulțumit de principiile limitei și ale limitării, însă este și un efect al unui cod personal al inadaptării la cutuma socială. Ștefan Cacoveanu semnalează, în amintirile sale, corect, faptul că „Se îmbrăca fără pic de vanitate, nu ca să placă, ci ca să poată cîț de cîț ieși cuviincios între oameni. Din toaletă mai totdeauna lipsea un amănunt, deși nu neapărat din lipsă, dar totuși necesar, de pildă, un nasture ori batista.”⁵

Se cuvine să readucem în discuție și un alt punct de vedere vehiculat, multă vreme, în exegeza de specialitate. În mod eronat, se păstrează, ostentativ, imaginea poetului ajuns la maturitate ca un ins descentrat, evadat din normă și marcat doar de penuria financiară prin care ar fi trecut, mai ales în perioada studiilor în străinătate și, apoi, la reîntoarcerea în țară, în episoadele bucureștene ale destinului său. Răzbate imaginea unui chip adumbrit de o tristețe fundamentată social, izolat în mijlocul propriei lumi, marginalizat și rupt de prietenii fundamentale, oarecum izolat ori exclus din spațiul înalt al culturii timpului (nu ne referim, aici, la perspectiva gheristă asupra problemei). Însă, dacă ne întoarcem spre mărturisirile contemporanilor din imediata lui vecinătate, toate aceste semne contrafăcute ale prăbușirii sale identitare dipar și sunt înlocuite cu veritabile mărci ale nobleții. Avem adică, șansa recuperării personalității eminesciene în întregul ei, nealterat de hiatusurile perceptive. Ochiul privitorului contemporan cu poetul a înregistrat, lucid, imaginea clară, corectă și deplin armonioasă a unui personaj plasat într-un regim al normalității, dînd măsura unei interiorități luxuriante și geniale, chiar dacă nepotențată, pînă la capăt, de imaginea exterioară. Contrastul nasc semnificații profunde, cum se va vedea din secvențele următoare.

Din perioada studiilor la Viena, prietenul său **Teodor Ștefanelli** (scriitor, student, și el, alături de Eminescu, la Viena), păstrează cîteva secvențe memorabile despre *Exteriorul, portul și traiul lui Eminescu*. Detaliul semnificativ, predispoziția de a sesiza apolinicul personalității eminesciene, semnalarea uriașei doze de simplitate pe care poetul și-o asuma și opțiunea lui pentru strictul necesar și nu pentru abundență scot la iveală un actant cultural surprinzător, mai mult decît onorant, nicidecum livrat peiorativului: „Eminescu, cît timp a petrecut la Viena, arăta de regulă foarte bine și era deplin de sănătos. Prin pelița curată a feței sale străbătea o rumeneală sănătoasă, iar ochii săi negri, nu mari, dar pururi vii, te priveau dulce în față și se închideau pe jumătate cînd Eminescu rîdea. Și rîdea adesea, cu o naivitate de copil, de făcea să rîză și ceilalți din societatea lui, iar cînd vorbea prin rîs, glasul său avea un ton deosebit, un ton dulce, molatic, ce îți se lipea de inimă. Părul său negru îl purta lung,

⁴ Petru Uilăcanu, în *Familia*, an XXXVIII, nr. 45, 10/23 noiembrie 1902, *apud* ****Mărturii despre Eminescu. Povestea unei vieți spusă de contemporani*, ed. cit., p. 76-77.

⁵ Ștefan Cacoveanu, *Eminescu la București, în anii 1868-1869*, *apud* ****Mărturii despre Eminescu. Povestea unei vieți spusă de contemporani*, ed. cit., p. 101.

pieptănat fără cărare spre ceafă și astfel fruntea sa lată părea și mai mare de cum era, ceea ce-i da o înfățișare senină, inteligentă, distinctă. *Eine Denkerstirne* (frunte de gânditor), ziceau colegii săi germani. Avea statură mijlocie, era cam lat în spate, dar totul era proporționat. Când a venit la Viena avea mustața rasă, ceea ce ne-a făcut să-l recunoaștem îndată, căci avea astfel încă înfățișarea tînărului băiat ce dispăruse din mijlocul nostru în Cernăuți, dar în Viena a lăsat să-i crească mustața. Avea însă obiceiul să și-o tot muște. Eminescu nu ținea defel la modă, dar hainele sale erau totdeauna curate și le purta atît de mult, pînă deveneau imposibile. A avea în garderobă mai multe rînduri de haine de vară sau de iarnă era, după opinia lui Eminescu, un lux fără rost, de aceea la dînsul vara nu aflai decît un rînd de haine de vară, și iarna, numai unul de iarnă. (...) Iarna purta un palton întunecat și o căciulă de Astrahan pe care și-o trăgea pînă peste urechi dacă gerul era mare. Mîinile le ținea ferite în mînele paltonului pe cari le împreuna pe piept. Vara era veșnic cu mîinile în buzunar. Niciodată nu l-am văzut cu baston sau cu mănuși pe mînă, în schimb însă avea un cortel negru pentru ploaie. Traiul lui Eminescu era cît se poate de simplu. Nu am cunoscut un om cu mai puține pretenții decît dînsul.”⁶ Tot la Viena și-l amintește, pentru prima oară, și **Iacob Negruzzi**, prietenul său de-o viață, mai apoi: „Avînd a pleca în acea vară la băi în Austria, hotărîi să mă opresc la Viena cîtva timp pentru a face cunoștință cu Eminescu și a petrece cu dînsul o bucată de vreme. Dar nu l-am înștiințat de sosirea mea, voind să-i fac o surprindere. Ajuns la Viena, mă dusei la cafeneaua Troidl din Wollzeile, unde știam că este locul de adunare al studenților români și mă așezai la o masă deoparte lîngă fereastră, de unde, fără a fi băgat în seamă, puteam observa pe toți tinerii ce vorbeau între dînșii românește. Erau mulți adunați în ziua aceea, unii păreau mai inteligenți, alții mai puțin, dar mai toate figurile aveau expresiuni comune, încît îmi zisei că Eminescu nu putea să fie printre dînșii. Deodată se deschide ușa și văd intrînd un tînăr slab, palid, cu ochii vii și visători totodată, cu părul negru, lung, ce i se cobora aproape pînă la umeri, cu un zîmbet blînd și melancolic, cu fruntea înaltă și inteligentă, îmbrăcat în haine negre vechi și cam roase. Cum l-am văzut am avut convingerea că acesta este Eminescu și, fără un moment de îndoială, m-am sculat de pe scaun, am mers spre dînsul, și întinzîndu-i mîna i-am zis:

- Bună ziua, domnule Eminescu! Tînărul îmi dădu mîna, privindu-mă cu surprindere (...).

Împrietenii din cel dintîi moment, am stat mai bine de o săptămînă la Viena, petrecînd tot timpul cu Eminescu, discutînd împreună despre trecutul și viitorul românilor, despre războiul franco-german ce tocmai izbucnise și pasiona toată lumea, și mai ales despre literatura noastră națională”⁷.

Aparițiile poetului în public sunt însoțite, întotdeauna, de un principiu al surprizei, imaginea eminesciană crește din contraste și se construiește gradat, spre o culminare pozitivă indubitabilă. Nimic din gestică, înfățișarea, portofoliul cultural afișat nu contravine admirației, nimic nu permite abandonul imaginii într-o zonă de crepuscul și adumbrire. În plus, absolut toți contemporanii, chiar și cei care, pe anumite momente, se vor îndepărta, din orgoliu ori din pricina disensiunilor politice, de poet, țin să remarce frumusețea aristocratică a acestuia, condusă, în portretistică, spre sintagmele mitului, de nu cumva ale epifanicului. **I.L. Caragiale**, în secvența memorialistică *În Nirvana* (text apărut în *Constituționalul*, 20 iunie 1889), rememorează mai mult decît emoționant prima întîlnire cu Eminescu: „Eram foarte curios să-l cunosc. Nu știu pentru ce, îmi închipuiam pe tînărul aventurar (*sic!*) ca pe o ființă extraordinară, un erou, un viitor om mare. În închipuirea mea, văzîndu-l în revoltă față cu practica vieții comune, găseam că disprețul lui pentru disciplina socială e o dovadă cum că

⁶ Teodor Ștefanelli, în ****Mărturii despre Eminescu. Povestea unei vieți spusă de contemporani*, ed. cit., p. 152-153.

⁷ Gh. Bulgăr (coord.), *Pagini vechi despre Eminescu*, antologie, texte stabilite, note și prefață de Gh. Bulgăr, București, Editura Eminescu, 1976, pp. 225-226.

omul acesta trebuie să fie scos dintr-un tipar de lux, nu din acela din care se trag exemplarele stereotipe cu miile de duzine. (...) Tînărul sosi. Era o frumusețe! O figură clasică încadrată de niște plete mari negre: o frunte înaltă și senină, niște ochi mari - la acele ferestre ale sufletului se vedea că cineva este înăuntru; un zîmbet blînd și adînc melancolic. Avea aerul unui sfînt tînăr coborît dintr-o veche icoană, un copil predestinat durerii, pe chipul căruia se vedea scrisul unor chinuri viitoare.”⁸

Nicolai Andriescu Bogdan, ieșean, fost elev al lui Creangă, participant la singura conferință susținută de poet la *JUNIMEA*, în 16 martie 1876, rememorează impactul pe care l-a avut Eminescu asupra auditoriului, pe o paletă dusă de la timiditate și melancolie, pînă la genialitate și ceremonial: „Îmi aduc aminte bine cum l-am văzut intrînd, pe ușa rezervată conferențiarilor, în aulă, unde o mulțime de lume aștepta cu nerăbdare să-l vadă și audă, lume compusă din elita societății ieșene și în mare parte din reprezentantele sexului frumos, gătit și împodobit ca de sărbătoare. Eminescu apăru sfios, rătăcit, în redingotă cam ponosită, cu o pălărie neagră, tare, avînd în mîna dreaptă un bilet de vizită – probabil că pe el erau notate principalele puncte ce era să le trateze în conferința sa. Odată ajuns la măsura ce-i servea de tribună, el își așază cu precauție pălăria cu fundul în jos, aruncă o privire furișă în public, apoi o altă privire la notițele lui și începu. Vocea lui era deodată slabă, nesigură, leneșă: cu toate acestea, odată început subiectul, el merse graduat înainte fără întrerupere, fără lipsuri de memorie și din ce în ce căpătînd mai mult curaj, după cîteva aplauze ce răsunară în sală la un moment dat, conferențiarul își făcea efectul dorit înlănțuind atenția auditoriului și interesîndu-l tot mai mult.”⁹

Firesc, frumusețea poetului este remarcată de numeroși contemporani, dar unele surprize vin chiar dinspre imediatele lui vecinătăți. Puțini știu, spre exemplu, că rafinata Mite Kremnitz, cumnata lui Maiorescu, cea care va dezvolta o pasiune sinceră, intelectualizată, pentru Eminescu, are, inițial, un real șoc perceptiv la prima întîlnire cu poetul, căci acesta contrasta violent, prin exterioritatea lui cotidiană, cu imaginea idealizată pe care frumoasa femeie și-o făcuse din convorbirile junimiștilor. Realul era mult prea abrupt și nu permitea accesarea idealului. Numai că, în ciuda gravelor derapaje estetice, Eminescu va reuși să cucerească respectul Mitei Kremnitz (și mai mult decît atît!) printr-un complex actanțial de mare vigoare: cultură, inteligență, mișcare lejeră prin spații lingvistice și literare fine, blîndețe și spontaneitate, asociate, toate, cu naturalețea comportamentului și un imprevizibil spirit ludic. În *Amintiri fugare despre M. Eminescu*, **Mite Kremnitz** își amintește satisfacția de a-l avea pe Eminescu drept dascăl personal de limba română, asociîndu-l ca *Dar* pe care familia și-l apropria fără opreliști. E un Eminescu luat în posesie simbolică: „Acum ne aparținea nouă și, cu naivitatea sa, care era caracteristica lui principală, aducea în casa noastră o notă de vioiciune. Era încîntat să se joace cu Baby, învăța whist, se bucura cînd cîștiga și era omul cel mai inofensiv pe care mi-l imaginasem vreodată. Cum citise în toate limbile, asupra cărora era extraordinar de versat și bazat pe memoria sa colosală, se putea vorbi cu el despre toate. Bine pregătit cu privire la literatura germană, spunea că îi place îndeosebi. Deși purta și acum o haină ruptă, începuse totuși să-și îngrijească mai mult exteriorul; numai petele de cerneală de pe micile sale mîini nu era chip să dispară, iar manșetele erau totdeauna șifonate și niciodată albe. Însă eu începui să-mi reproșez pedanteria de a băga de seamă acestea, pentru că un lucru era adevărat: Eminescu era atrăgător cu toată neîngrijirea îmbrăcămînții lui. Părea că, natural, așa trebuie să fie pielea lui; după cum sunt de altfel și copiii, care deși se joacă în praf și sunt îmbrăcați în haine murdare, nu inspiră dezgust. Mie, femeie foarte sensibilă, nu-mi displăcea cînd ședea lîngă mine, cu toate că haina lui, prea întrebuițată, mirosea a straie vechi. Citeam împreună, din aceeași carte, povești populare - mai întîi de ale lui Creangă -, și el avea o

⁸ I.L.Caragiale, *Nirvana*, apud****Mărturii despre Eminescu. Povestea unei vieți spusă de contemporani*. Selecție, note, cronologie și prefață de Cătălin Cioabă, HUMANITAS, 2013, p. 462-463.

⁹ apud****Mărturii despre Eminescu. Povestea unei vieți spusă de contemporani*, ed. cit., p. 201-202.

bucurie copilărească citindu-le. Era român pasionat.”¹⁰ Ceea ce Mite Kremnitz nu observase e un aspect pe care, cu vag umor, îl semnala fratele poetului, **Matei Eminescu**, într-un portret dintr-o scrisoare către Corneliu Botez: „Păr negru ca corbul, fața, un brun alb. Pălăria lui favorită era semi-joben, mergea totdeauna privind în pământ, cu capul puțin aplecat în jos, și mai totdeauna gânditor. Somnul îi era neregulat, aici citea de cu seară pînă răsărea soarele, aici dormea de cu seară pînă la amiază și uneori și pînă a 1 și 2 p.m. Piciorul și mîinile mici, ca ale mamei, dinți regulați și de culoare gălbuie, cînd rîdea cu mare poftă, și rîs sincer. Pe cînd era la *Timpul*, joben întreg nu pune decît cînd venea Veronica de la Iași. Prietenii lui, Teodor Nica, Chibici, Slavici, Burghilea (cumnat cu generalul Cerchez și fost consilier la Curtea de Conturi, cum îl vedeau cu joben, îi strigau „A venit Veronica!”¹¹.

Complementar acestei poetici a sinelui, se cere descifrat și un alt semn multiplusemiotizant, arondat teoriilor identității: *poetica locului asumat*. Pentru M. Eminescu, „acasă” reprezintă - cum, de altfel, li se întîmplă multor romantici europeni - un spațiu cert doar pentru scurtă vreme, destinul fiindu-i o identitate flotantă, neașezată. Totuși, așezările *în timp* ale poetului împlinesc un proces de codificare a realului mic, orice căutare a toposurilor-gază fiind, în fond, pentru chiar conștiința eminesciană, o formă de experimentare a neorînduiei lumii și, implicit, un exercițiu de acomodare cu o preajmă incertă. Locuirile sunt, pentru poet, necesare căutări ale spațiilor compensative și, deloc întîmplător, predispoziția (de nu cumva vocația!) pentru strămutarea identitară dintr-o locuire spre altă locuire pare să definească un alt mit personal eminescian. Recluziunile echivalează, cel mai adesea, cu un gest de însingurare pragmatică și filozofică. Solitudinea căutată în micul univers al odăii nu este niciodată marcată de canon și de norme, părăind un antipod al locuirii clasice, semn al unui „timp echinoxial”, cum îl identifica Ioana Em. Petrescu într-o carte de referință privitoare la „tragismul” situației Poetului în lume: „Poate această apropiere între timpul echinoxial și timpul petrecut în recluziunea pașnică a odăii dă aspectul de *natură* caracteristic multor interioare eminesciene, invadate de paianjeni, de șoareci, de bălării, care nu însemnează lipsă de confort, ci fericită acceptare a spiritului de a-și apropria ritmurile naturale ale timpului echinoxial. Tărăitul greierilor prelungește ritmurile timpului cosmic în interioarele eminesciene...”¹².

Nu puțini sunt monografii, istoricii literari și memorialiștii care reface, cu obiectivitate, semnele și simbolurile locuirilor eminesciene în spații-gază, evidentă fiind strămutarea imaginii acestora către imaginarul creator - un receptacol de tip oglindă. Spațiu protector, casa eminesciană impune un principiu atipic, al *dezordinii ordonatoare*, de vreme ce acela care se bucură de ambientul nesofisticat și vădit empatic cu firea sa neorînduită găsește, aici, spațiul-ghioc, axial și spiralat pe un tipar al solitudinii necesare. **Nicolai Andriescu Bogdan** își amintește, din perioada cînd Eminescu frecventa seratele junimiste, că „În acest interval viața ce o ducea era aceea a solitarului, a becherului nepăsător de lume și de el însuși, locuind totdeauna cîte o odăiță în fundul vreunei curți, din care adesea proprietarii îl strămutau fără voia lui din cauza neplății de chirie la timp, neavînd altă mobilă decît un pat de vergi de fier, o masă și două scaune șchioape, de lemn alb, o cofă cu capac și o cană de băut apă, care nu era schimbată cîte cinci-șase zile, și prin toate ungherele odăii aruncate fără nici o grijă jurnale, cărți, bucăți de hîrtie rupte sau obiecte stricate. Păianjenii țineau loc de zugrăveli, din geamuri, două-trei totdeauna sparte, după sobă, îngrămădite cîteva albituri purtate, ce așteptau

¹⁰Mite Kremnitz, *Amintiri fugare despre M. Eminescu (Încredințate fiului meu adoptiv)*, apărut în *Convorbiri literare*, an LXVI, 1933, apud****Mărturii despre Eminescu. Povestea unei vieți spusă de contemporani*, ed. cit., p. 267.

¹¹apud ****Ei l-au văzut pe Eminescu*. Antologie, note și bibliografie de Cristina Crăciun și Victor Crăciun, Editura Dacia, 1989, p. 65-66.

¹² Ioana Em. Petrescu, *Mihai Eminescu - Poet tragic*, ediția a II-a, Iași, Editura Junimea, 2001, p. 85 (cap. *Universuri compensative*).

mult pînă să vină spălătoreasa să le ia. De multe ori zile întregi Eminescu sta singur în casă, fie din cauza unei boli temporare, fie că așa-i venea la socoteală, pînă ce venea cîte un prieten intim, ca Miron Pompiliu, Mihai Vasiliu și alții, cari îl scoteau cu anevoie din camera lui.”¹³

Nu mult diferită este amintirea lui **Ștefan Cacoveanu**, care reface, cu lux de detalii, universul amalgamat al locului și al locuirii eminesciene în București: „Cum vii pe calea Victoriei, dinspre Pasagiul român spre Teatrul Național, pe mîna stîngă se făcea o stradă, drept în colțul pieții teatrului. (...) Cam la spatele hotelului Huges se afla locuința lui Pascaly, drept în fața gimnaziului „Mihai-Bravul”. În casa unde locuia acest vestit artist dramatic, sus în etajul de sus, după ce treceai printr-un coridor îngust și întunecos, ajungeai la odaia lui Eminescu, aproape de odaia unui frate a lui Pascaly, angajat în București. Odaia lui Eminescu, numai cu fereastră mică, era în lățime cam de 4 pași, în lungime cam de 5 pași. Cum intrai din coridor în odaie, în față cu ușa, în fund, era fereastra. Intrînd pe ușă, de-a stînga în colțul odăii era un cuptoraș făcut din cărămizi. De două palme de la cuptoraș, de-a lungul păretelui din stînga, o canapea mică, care servea de pat; în el dormea cu picioarele la foc, fără alt așternut. Canapeaua fusese odinioară roșie, dar acum de tot decolorată. Înaintea canapelei era o masă mică de brad, iar lîngă masă, de cealaltă parte, un scaun de brad, nevăpsit, ca și masa. Acesta era tot mobilierul din odaie. Cărțile și le ținea întinse pe jos, de la fereastră pînă lîngă masă, pe paviment. Vor fi fost pînă la 200 de volume, mai cu samă cărți vechi, nemțești cea mai mare parte. Pe masă erau tot felul de hîrțulii scrise și nescrise. O mașină mică de tinichea de făcut cafea turcească – ici cafea, acolo zahăr pulverizat, de lipsă pentru cafeaua cu caimac, caiete și cărți și alte multe și mărunte, toate în dezordinea cea mai frumoasă. În odaie nu se ștergea, nu se mătura, pe sus și prin unghiuri se țesuse păienjeniș, așa cum spune el în poezia *Singurătate*.”¹⁴

De altfel, **Ioan Slavici**, oferă și o altă perspectivă asupra căutărilor eminesciene spre a găsi locul rezonabil, universul compensativ pe care și-l poate permite concret doar pe intervale scurte de timp, invadat fiind de o istorie rea, dominată de normele pecuniarului, nicidecum de expectațiile spirituale ale romanticului: „Prima lui locuință la București a fost în strada Speranței. Luase cu chirie o odaie spațioasă cu antreu larg. Casa, care azi nu mai există, era bătrîneasă, în mijlocul unei curți pline de verdeață, și avea un frumos cerdac așezat pe stîlpi ciopliți, făcută parcă anume pentru dînsul. Tocmai pentru că stetea însă acasă mai bucuros decît orișunde, în curînd a ajuns de nu mai era chip să te miști și să răsufli în locuința lui. În urmă s-a mutat în apropiere, la Caimata, unde a găsit în niște ruine vechi o odaie boltită, un fel de chilie călugărească, în care steteau aruncate una peste alta lăzi, cărți, manuscripte, ziare și haine vechi. După ce n-a mai putut s-o ducă aici, și-a luat două odăi în piața Sf. Constantin, una cu iatac de dormit, în care n-avea să intre peste zi, iar alta un fel de birou, în care-și avea biblioteca și-și petrecea ziua. În curînd însă au ajuns la fel cele două odăi, și el lucra în iatac și dormea pe canapeaua din birou.”¹⁵

Al. Vlahuță, în *Amintirile* sale despre Eminescu, accentuează același filon al solitudinii asumate ca unic cod de viațuire departe de angoasele cotidianului meschin, nefiind deloc întîmplătoare ipostazierea poetului înconjurat de cărți dispuse eclectic, învecinate cu obiecte habituale, extrase din efemer și profan. Simbolurile sunt asociate nu atît pentru a potența contrastele, cît pentru a creiona neșansa situației poetului într-un univers dezorganizat, care urmează, oarecum, tiparele celui alt univers, macrosocial, perceput de eul romantic în plină prăbușire: „Sunt zece ani de cînd am fost pentru întîia oară la Eminescu acasă - își

¹³Nicolai Andriescu Bogdan, *Amintiri despre Eminescu*, în *Familia*, an XXXVIII, nr. 8, 24 februarie/9 martie 1902, pp. 92-93, apud ****Mărturii despre Eminescu. Povestea unei vieți spusă de contemporani*, ed. cit., p. 204.

¹⁴Ștefan Cacoveanu, *Eminescu la București, în anii 1868-1869*, apud ****Mărturii despre Eminescu. Povestea unei vieți spusă de contemporani*, ed. cit., p. 95-96.

¹⁵Ioan Slavici, *Eminescu omul*, apud ****Mărturii despre Eminescu. Povestea unei vieți spusă de contemporani*, ed. cit., p. 179.

amintește Al. Vlahuță. El sta pe-atunci în podul Mogoșoaiei, deasupra unei tapițerii, într-o odaie largă în care avea un pat simplu, trei scaune de lemn, o masă lungă de brad, pătată de cerneală, cărți multe ticsite pe două poliți mari, ca de vreo patru metri, o mașină de cafea pe sobă, un lighean de pământ într-un colț, în alt colț un cufăr vechi, pe pereți nici o cadră. Poetul era singur, într-un surtuc lung peste cămașa de noapte. (...) Mi se părea un zeu tânăr, frumos și blînd, cu părul negru, ondulat, de sub care se dezvelea o frunte mare, palid la față, cu ochii duși, osteniți pe gânduri, mustața tunsă puțin, gura mică și-n toate ale lui o expresie de-o nespūsă bunătate și melancolie. Avea un glas profund, muzical, umbrit într-o surdină dulce, misterioasă, care dădea cuvintelor o vibrație particulară, ca și cum veneau de departe, dintr-o lume necunoscută nouă. (...) Era pe-atunci redactor la ziarul *Timpul*. Conștiincios și muncitor peste măsură, de multe ori Eminescu ducea singur greutatea gazetei. Cîte nopți petrecute cu condeiu în mînă! Ș-a doua zi, palid, nepieptănat, plin de cerneală pe degete, c-un teanc mare de foi scrise intra în tipografie, unde rînduia materia, redacta informații, făcea corecturi, și numai sara, cînd gazeta începea să se vînture la roată, atunci își aducea și el aminte că e trudit și n-a mîncat nimic în ziua aceea.”¹⁶

Pentru cititorul pasionat de fluctuațiile destinale eminesciene, va fi de interes să reamintim că, paradoxal, pe durata șederii sale la Viena, caută și reușește să își stabilească un cu totul alt protocol de viațuire. **Ioan Slavici** semnalează, tranșant, preferința eminesciană pentru decentă și „apucături boierești”, chiar spre un tip de demnitate pe care prietenii din țară nu i-o surprinseseră: „Voi cerceta deci și eu, înainte de toate, cum voia Eminescu el însuși să fie și numai apoi voi constata cum l-au stricat și falsificat grelele nevoi cu care a avut să se lupte în scurta lui viață. În timpul pe care l-a petrecut la Viena, el ținea mult să aibă locuința comodă, largă, curată, liniștită și luminoasă, să se îmbrace curat și bine, să-și aleagă mîncările, după plac, să fumeze țigări fine, să-și gătească el însuși cafeaua de Mocca și bea numai vinuri de calitate superioară ori apă curată. Așa l-am cunoscut eu, și tot așa și-l vor fi aducînd aminte și cei încă-n viață, care au trăit atunci în legături mai apropiate cu dînsul. Era om cu trebuințe puține, dar cu apucături boierești, care știa să sufere și să rabde fără ca să se plîngă și respingea cu un fel de oroare tot ceea ce i se părea vulgar, mijloacele pe cari tatăl său i le punea la dispoziție erau îndestulătoare pentru traiul pe care și-l dorea, căci primea regulat cîte 18-20 de galbeni pe lună, adeseori și mai mult.”¹⁷

De la Slavici au rămas și numeroase amintiri care înnobilează fapta eminesciană și dau sens înalt tocmai regimului simplității. Remarcăm, printre ele, secvențele privitoare la fascinația poetului pentru cărți și pătimașa bucurie a lecturii, ambele fiind de natură să creioneze condiția intelectuală rasată. A adăsta în preajma cărților, obligatoriu cu o conduită nobilă și emancipată de fantoșe, în singurătate, pe îndelete, pare să fi fost treapta cea mai de sus atinsă de un intelectual cu vocația înțelepțirii: „Cel mai de căpetenie lucru era însă pentru dînsul lectura. Fiind deprins să citească la el acasă, în toată tigna (*sic!*), cu întreruperi, mai luînd notițe, mai tolănindu-se pe canapea, mai plimbîndu-se de ici acolo, ca să se gîndească nesupărat de nimeni și de nimic asupra celor citite, el nu era în stare să citească-n biblioteci publice. Avea deci obiceiul de a se plimba din cînd în cînd de la o librărie la alta și din anticar în anticar și astfel știa întotdeauna ce cărți nouă au apărut și ce cărți vechi sunt puse în vînzare. (...) Una din marile mulțumiri ale vieții lui era să steie de vorbă, să-și deie pe față gîndurile și să ispitească pe alții, fie aceștia chiar oameni pe care îi socotea mîrginiți, ceea ce în adevăr și erau. Ceea ce-l ademenea era dorința de a vedea cum se prezintă lucrurile în capetele altora și de a se dumiri el însuși. Era o mulțumire sufletească nu numai pentru el, și pentru aceia cu care stătea de vorbă acasă fie la el, fie la mine. Ne întîlneam la Universitate, la masă, la cafenea, în sfîrșit, undeva, și plecam acasă, iar după ce am plecat, ne plimbam prin

¹⁶Al. Vlahuță, *Amintiri despre Eminescu*, în *Vieța*, I, nr. 6, 2 ianuarie 1894, pp. 1-2, *apud*****Mărturii despre Eminescu. Povestea unei vieți spusă de contemporani*, ed. cit., p. 457-458.

¹⁷*apud*****Mărturii despre Eminescu. Povestea unei vieți spusă de contemporani*, ed. cit., p. 17.

ulițele mai dosnice, prin vreunul dintre parcurile din oraș ori pierzând ceasuri întregi, nu o dată pînă-n crepetul zorilor de zi; și cu ocaziunea acestor plimbări m-am luminat fără îndoială mai mult decît audiind cursurile de la Universitate.”¹⁸ Mai mult, Slavici remarcă unicitatea perceptivă a intelectualului fin, supradotat și hipersensibil, pentru care lectura are funcție curativă și rol protector: „El citea, înainte de toate, mult și cu o repeziciune uimitoare, nu vorbă cu vorbă, ci cuprinzînd cu privirea fraze întregi.”¹⁹ Refugiul în carte este, cu alte cuvinte, un substitut pentru refugiu, o venire spre un *acasă* ceva mai stabil decît odăile concrete și o formă de asceză.

Concluzionăm prin a semnala, încă o dată, necesitatea revizitării acestor structuri ale istoriei literare, tocmai în acest timp în care se pune, adesea, întrebarea privitoare la capacitatea culturii contemporane de a-și continua tradiția în înregistrarea majusculată, în istorii literare de referință, a etapelor și momentelor definitorii, a destinului actanților și a relațiilor dintre acestea toate, într-un mod viu și empatic. Destinul eminescian însuși se cere constant reaprofundat, chiar dacă, aparent, s-ar apropia de epuizare capacitatea noastră de a mai găsi zone necunoscute ori ineficient sau arareori accesate cu instrumentarul hermeneuticii și al istoriei literare.

BIBLIOGRAPHY

****Mărturii despre Eminescu. Povestea unei vieți spusă de contemporani*. Selecție, note, cronologie și prefață de Cătălin Cioabă, HUMANITAS, 2013.

Negruzzi, Iacob, *Amintiri de la Junimea*, București, 1923.

*** *Pagini vechi despre Eminescu*, coord. Gh. Bulgăr. Antologie, texte stabilite, note și prefață de Gh. Bulgăr, București, Editura Eminescu, 1976.

Panu, George, *Amintiri de la Junimea din Iași*, vol. I, II, Iași, Editura Polirom, 2013.

Petrescu, Ioana Em., *Mihai Eminescu - Poet tragic*, ediția a II-a, Iași, Editura Junimea, 2001.

Vârgolici, Teodor, *Eminescu și marii săi prieteni*, București, Editura Eminescu, 1989.

Zăgreanu-Pop, Augustin, *Pe urmele lui Mihai Eminescu*, București, Editura Sport-Turism, 1978.

¹⁸ Ioan Slavici, *Eminescu la Viena*, apud ****Mărturii despre Eminescu. Povestea unei vieți spusă de contemporani*, ed. cit., p. 116-117.

¹⁹ Ioan Slavici, *Eminescu omul*, apud ****Mărturii despre Eminescu. Povestea unei vieți spusă de contemporani*, ed. cit., p. 177.